

Maria Sawicka

Rozwój oświaty w Chile

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 25, 359-382

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIA SAWICKA

ROZWÓJ OŚWIATY W CHILE

Treść: Zarys rozwoju oświaty przedstawiony na tle historycznym. — Ogólna struktura szkolnictwa. — Szkolnictwo średnie. — Szkolnictwo wyższe. — Podstawy prawne szkół wyższych. — Universidad de Chile i inne szkoły wyższe. — Tendencje i problemy występujące w szkolnictwie chilijskim.

ZARYS ROZWOJU OŚWIATY PRZEDSTAWIONY NA TLE HISTORYCZNYM

O pojawieniu się ludzi na terytorium dzisiejszego Chile oraz o początkach kultury tego kraju wiemy bardzo mało. Przypuszcza się, że krajowcy przybyli tam w czasach prehistorycznych z Azji Środkowej. W latach trzydziestych XVI w. Chile zamieszkiwały plemiona indiańskie Ajmarów (na północy) i Mapuczów oraz Patagończyków (na południu), zajmujące się rolnictwem, rybołówstwem oraz hodowlą lam i alpак. Znano również obróbkę miedzi, brązu i złota. Północna część kraju, należąca do imperium Inków, znalazła się w orbicie jego cywilizacji. Natomiast rejony południowe, na południe od rzeki Maule, zamieszkałe były przez wolne plemiona Mapuczów, najwaleczniejszych Indian całej Ameryki Południowej. Mapucze nie dali się ujarzmić ani Inkom, ani Hiszpanom i aż do drugiej połowy XIX w. zachowali swą niezależność.

Po podbiciu Peru przez Hiszpanów i zniszczeniu cywilizacji Inków zorganizowano w r. 1535 pierwszą nieudaną wyprawę do Chile. Po dwóch latach Hiszpanie wrócili rozgoryczeni do Peru. W Chile nie znaleźli ani złota, ani tak wysoko postawionej kultury indiańskiej, jak w Peru, napotkali natomiast na wojownicze plemię Mapuczów, z którym stoczyli szereg ciężkich bitew. Kraj wydał się im niegościnnie, nieurodzajny i dziki, a Indianie, nazwani przez nich Araukanami, nie do pokonania. Zorganizowano szereg kolejnych wypraw, które nie przyniosły spodziewanych rezultatów. Nie udało się pokonać Mapuczów i zająć całego te-

rytorium Chile. Tereny położone na południe od rzeki Bío-Bío na kilka stuleci pozostały w rękach Araukanów. Ponadto konkwistadorzy bezustannie nękani byli atakami ze strony Indian. W walkach tych wstąpił się młody wojownik Lautaro, przywódca wielu napadów partyzanckich Araukan, który w r. 1553 stanął na czele powstania przeciwko Hiszpanom. Do dzisiaj cała Ameryka Południowa uważa go za swego bohatera i czci jako symbol walki o wolność. Już współcześni mu Hiszpanie szanowali i podziwiali jego odwagę, wyrazem czego był poemat Alonso de Ercilla (1533—1594) *La Araucana*, napisany na cześć Lautarii (pierwszy w historii literatury chilijskiej utwór o tym kraju).

Pierwszym gubernatorem Chile, nazwanego Nową Estramadurą, został Pedro de Valdivia, mianowany na to stanowisko przez króla Hiszpanii w roku 1548¹. Do roku 1600 pomimo wielu klęsk żywiołowych kolonia ta rozwijała się powoli. Hodowla bydła, uprawa kukurydzy, pszenicy i konopi oraz zakładane winnice i sady pozwalały osadnikom żyć w dobrobycie, chociaż nie przynosiły dochodów królowi hiszpańskiemu. Chile pozostało do końca okresu kolonialnego niespokojnym obszarem granicznym, początkowo najuboższą kolonią rolniczą, którą trzeba było subsydiować z Peru i która nigdy nie stała się dla Hiszpanii źródłem bogactwa i dumy. Graniczne położenie kraju, odsunięcie od wielkich ośrodków życia kolonialnego Ameryki, brak urodzajnych terenów rolnych oraz komunikacji lądowej (jedyna droga lądowa wiodła z Aconcagua do Mendozy) spowodowały, iż kolonią tą nie interesowano się zbyt ani w Limie, ani też w Madrycie. Formalnie wchodziła ona w skład wicekrólestwa Peru, ale w rzeczywistości posiadała dużą samodzielność polityczną, która wzrosła jeszcze bardziej od momentu utworzenia w Chile w r. 1565² *audiencji*. *Audiencia* podlegała bezpośrednio królowi w Madrycie, a od Peru uzależniona była jedynie ekonomicznie i finansowo.

Ekonomiczny rozwój Chile ze względów geograficznych i historycznych cechowała samowystarczalność gospodarki i izolacja od Hiszpanii. W warunkach samowystarczalności i oderwania od innych krajów kolonialnych w Chile z konieczności rozwijały się liczne dziedziny gospodarki, a przemysł powstał wcześniej niż w innych krajach amerykańskich, bo już na początku okresu kolonialnego.

Pod względem struktury społecznej ludność Chile była zróżnicowana. Najwyższe stanowiska państwowe i kościelne piastowali Hiszpanie urodzeni w metropolii, posiadali oni też największe uprawnienia. Drugą

¹ *Oczerki historii Chili*, red. N. M. Lawrow i inni, Moskwa 1967, s. 15.

² M. R. Lapuente, *Historia de Iberoamerica*, Barcelona 1968, s. 323.

warstwę społeczną stanowili Kreole (Hiszpanie urodzeni w Ameryce), z których rekrutowała się inteligencja, średnia administracja, przemysłowcy i właściciele majątków ziemskich. W stosunku do Hiszpanów byli politycznie dyskryminowani, co w późniejszym okresie znacznie przyspieszyło wybuch walk o niepodległość Chile. Następną warstwę społeczną stanowili Metysi. Nie mogli oni zajmować stanowisk państwowych, nie mieli też prawa głosu. Zajmowali się rzemiosłem i drobnym handlem. Najbardziej upośledzoną politycznie i ekonomicznie grupę społeczną stanowili Indianie zamieszkali w północnej części Chile (Araukanie z południa byli wolni), którzy przydzielani byli do majątków ziemskich jako chłopcy pańszczyźniani. Nierówność klasowa ludności Chile rzutowała na powstanie i rozwój szkolnictwa. Podobnie jak w ówczesnej Europie oświata była sprawą klasową. Odzwierciedlała ona społeczeństwo, któremu służyła, dawała wykształcenie formalne i klasyczne, dostępne jedynie białym czystej krwi i Metysom z wyższych warstw.

Krzewieniem oświaty zajmował się kościół. Najaktywniejszą działalność w tym zakresie rozwinęli jezuici, którzy prowadzili szkoły na różnych poziomach, zarówno dla białych kolonistów, jak i dla tubylców. Obok nich żywą działalność oświatową rozwinęli dominikanie. Kościół opłacał nauczycieli i utrzymywał budynki szkolne, a św. inkwizycja gwarantowała „czystość” nauki w duchu katolickim.

Pod auspicjami kościoła najlepiej rozwinęło się szkolnictwo wyższe, wzorowane na europejskich uniwersytetach średniowiecznych, a przede wszystkim na uniwersytecie w Salamance; kierownictwo spoczywało w rękach władz klasztornych i rektora, absolut sprawował nad studentami władzę policyjną oraz przyjmował i opłacał profesorów, otrzymujących stanowisko wykładowcy po zdaniu egzaminu konkursowego. Uposażenie ich było bardzo niskie i dlatego wszyscy zarabiali w inny jeszcze sposób lub byli duchownymi, mając w ten sposób zapewnione utrzymanie.

Pierwsze uniwersytety w Ameryce Łacińskiej powstały w Meksyku i w Limie. Uniwersytet w Meksyku, ufundowany zarządzeniem królewskim w 1551 r., otwarty został w 1553 roku³ i otrzymał status oraz przywileje uniwersytetu w Salamance. Stał się on wzorem dla innych, później zakładanych kolegiów w Ameryce Południowej.

Kolegium w Santiago założono w 1624 roku. Posiadało ono własną bibliotekę oraz profesorów. Uczono metodą mechaniczną; studenci pamięciowo opanowywali wykłady, których i profesor uczył się na pamięć. Zasadą był scholastykizm i logika Arystotelesa. Wykłady prowadzone

³ *Encyclopaedia Britannica*, t. 15, Chicago 1964, s. 387.

były po łacinie. Uczono przede wszystkim religii, teologii i historii powszechnej, nauki ścisłe były zaniedbane. Wykładano takie przedmioty, jak łacinę, filozofię, prawo kościelne i cywilne. Szkoła ta kształciła adwokatów, sędziów i radnych. Była ona ostoją dla kolonialnego rządu, strzegła młodzież przed zetknięciem się z nowymi prądami naukowymi i filozoficznymi płynącymi z Europy.

Możliwość kształcenia się w szkole wyższej była ograniczona. Tylko młodzież kreolska miała dostęp do wyższej uczelni. Natomiast klasy niższe pogrążone były w ciemnocie, toteż w początkowym okresie kolonialnym analfabetyzm sięgał do 90%. Chociaż teoretycznie gminy miały obowiązek łożyć na szkoły podstawowe, zwykle nie stać je było na to i w praktyce oświata należała do kościoła. Każdy kościół parafialny prowadził szkołę powszechną dla dzieci swych parafian, a nauczycielem był często sam proboszcz. Szkoły średnie (*colegios*) w miastach prowadzone były pod auspicjami kościoła, ale uczęszczał do nich tylko minimalny odsetek chłopców będących w wieku szkolnym.

Dominikanie i jezuita walczyli z wielkimi trudnościami finansowymi przy prowadzeniu swoich szkół, chociaż niekiedy otrzymywali pomoc finansową bezpośrednio od Korony lub poprzez zapisy prywatnych mecenasów. Zasłużyli oni na wdzięczność przede wszystkim jako organizatorzy szkolnictwa wyższego, a nie podstawowego i średniego.

Dzieci indiańskie początkowo otrzymywały naukę na poziomie szkoły podstawowej. Uczono je czytać i pisać oraz wyuczano rzemiosła. Oprócz tego księża i misjonarze krzewili wśród Indian wiarę chrześcijańską i zapoznawali tubylców z cywilizacją europejską. W miarę wyrastania pokolenia dzieci metyskich, wychowywanych przez matki Metyski lub Indianki, dostęp ich nawet do szkół podstawowych był coraz trudniejszy. Starano się zakładać dla tych dzieci przytułki i szkoły, ale nigdy nie było ich dosyć.

Po skasowaniu zakonu jezuitów i usunięciu go w 1767 r. z Ameryki Łacińskiej, a w tym i z Chile, dalszy rozwój szkolnictwa został poważnie zahamowany aż do momentu utworzenia niepodległego państwa chilijskiego w 1818 r.

Proklamowanie niepodległych Stanów Zjednoczonych, rewolucja francuska oraz budzenie się nacjonalizmu argentyńskiego wywarło wpływ na nastroje polityczne kolonii hiszpańskich w Ameryce. Na początku XIX w. przez całą Amerykę Łacińską przeszła fala walk niepodległościowych. W Chile były coraz żywsze tendencje separatystyczne, które doprowadziły w 1818 r.⁴ do ostatecznego usamodzielnienia się

⁴ *Oczerki historii...*, s. 72.

kraju spod wpływów hiszpańskich i do ogłoszenia republiki, na czele której stanął Bernardo O'Higgins (1778—1842), jeden z wielkich przywódców wojen narodowowyzwoleńczych w Ameryce Południowej, bohater narodowy Chile.

W okresie swoich rządów stworzył O'Higgins podstawy nowoczesnego państwa. Wydał szereg radykalnych reform godzących zarówno w kler, jak i w wielką arystokrację ziemską. Miał też postępowe zamierzenia dotyczące rozwoju oświaty i szkolnictwa oraz zwalczania analfabetyzmu, ale projektów tych nie udało mu się zrealizować, ponieważ popadł w konflikt z arystokracją ziemską i klerem, co spowodowało jego dymisję.

Po upadku dyktatury O'Higginsa nastąpił 7-letni okres *caudillismo*⁵. Rządy przechodziły od konserwatystów reprezentujących interesy wielkich właścicieli ziemskich do liberałów, przedstawicieli partii burżuazyjnej. Kraj przeżył poważny kryzys społeczny, polityczny i gospodarczy. Okres ten zakończył się zwycięstwem konserwatystów i ustabilizowaniem sytuacji politycznej i ekonomicznej w kraju. Diego Portales⁶ stał się przywódcą partii rządzącej. Zaprowadził praworządność, ustabilizował finanse chilijskie i doprowadził kraj do rozkwitu. Głównym bogactwem Chile stały się miedź i srebro, a następnie saletra. Ich wydobycie wzrosło zwłaszcza w latach 1840—1850. W związku z rozwojem przemysłu rósł wpływ burżuazji, której partia polityczna (liberałowie) zdobyła rządy w 1861 r. W latach 1865—1866 Chile brało udział w wojnie z Hiszpanią, stając po stronie zagrożonego utratą niepodległości Peru. Lata 1879—1884⁷ to okres „wojny o saletrę” z Peru i Boliwią, zakończony zwycięstwem odniesionym przez Chile. Był to ważny moment dla życia gospodarczego kraju, bowiem na mocy traktatu pokojowego Chile otrzymało prowincje Tarapaca, Arica i Antofagasta, gdzie znajdowały się złoża saletry oraz miedź i guano. Wynik wojny zapewnił Chile pozycję światowego monopolisty w handlu saletrą, a cła wywozowe na nią stały się głównym źródłem dochodów państwa.

Wzmocnienie położenia politycznego kraju i szybki rozwój życia gospodarczego miały również poważne następstwa dla rozwoju oświaty i życia kulturalnego, do czego w dużym stopniu przyczynili się rów-

⁵ *Caudillismo* — stan permanentnego kryzysu politycznego, charakteryzujący się częstymi zamachami stanu, dokonywanymi przez konkurujące ze sobą grupy wojskowych.

⁶ Diego José Victorio Portales (1793—1837), chilijski mąż stanu, wielki przemysłowiec, powołany na stanowisko ministra różnych resortów oraz na stanowisko wiceprezydenta. W rzeczywistości był dyktatorem w latach 1830—1837.

⁷ *Oczerki historii...*, s. 139—160.

nież uczeni z innych krajów, którzy dużą część życia spędzili w Chile. Wśród nich należy wymienić Andresa Bello (1781—1865), wielkiego pisarza i uczonego wenezuelskiego, który w Chile spędził 30 lat, tworząc formy tamtejszego życia intelektualnego i wywierając wielki wpływ na pisarzy i filozofów. Był on pierwszym rektorem założonego w Santiago w 1842 r.⁸ uniwersytetu. Również pod jego kierunkiem przeprowadzono kodyfikację ustawodawstwa chilijskiego.

Do powstania i rozwoju mineralogii oraz geologii w Chile przyczynił się polski uczoney Ignacy Domeyko⁹, który w 1813 r. przybył do Coquimbo, aby objąć w tamtejszym gimnazjum stanowisko profesora chemii i mineralogii. Przez dziesiątki lat prowadził badania geologiczne. Zrobił pierwszą mapę geologiczną kraju, a całość swych badań przedstawił w dziele napisanym w języku hiszpańskim pt. *Mineralogia*, stanowiącym pierwsze opracowanie z zakresu mineralogii w Ameryce Łacińskiej. Oprócz działalności naukowej w dziedzinie mineralogii Domeyko zajął się również zreformowaniem nowo powstałego w Santiago Universidad de Chile (o czym pisze w swoich *Pamiętnikach*)¹⁰, w którym w latach 1866—1884 był rektorem.

⁸ H. M. Bailey, A. P. Nasatir: *Dzieje Ameryki Łacińskiej*, Warszawa 1965, s. 438.

⁹ Domeyko Ignacy (1802—1889), polski mineralog i geolog. Wychowanek uniwersytetu w Wilnie, filomata, brał udział w powstaniu 1830 r., po czym emigrował. Na emigracji prowadził dalej studia geologiczne i górnicze. W 1838 r. wyjechał do Chile, gdzie stworzył naukowe podstawy eksploatacji bogactw naturalnych. Od 1838 r. profesor w kolegium górniczym w Coquimbo, od 1846 r. profesor mineralogii na Uniwersytecie w Santiago. Obok geologii i górnictwa zajmował się organizacją nauczania i nauki.

¹⁰ I. Domeyko: *Moje podróże. Pamiętniki wygnańca*, t. 3, Wrocław 1963, s. 28—29. „[...] biorę się tymczasem do zredagowania projektu reformy szkół i samegoż Uniwersytetu w Chile. Uprzedzić muszę, że założony przed trzema laty Uniwersytet Chilijski nie był, jak są niemieckie, hiszpańskie i inne, szkołą wyższej instrukcji, ale na wzór jakoby napoleońskiego we Francji uniwersytetu władzą dozorczą i administracyjną nad szkołami. Władza ta spoczywała, mianowicie, w Radzie Uniwersyteckiej, złożonej z pięciu dziekanów, dwóch radców rządowych, sekretarza i rektora. Członkowie zaś pięciu wydziałów posiadali wyłącznie monopol egzaminów, tekstów i przyznawania stopni uniwersyteckich. Mieli się zajmować postępowaniem nauki i literatury, sami zaś nie uczyli i nie było żadnych kursów na Uniwersytecie. Wszystkie gałęzie nauk specjalnych, jak prawo, medycyna, wyższa matematyka i nauki przyrodnicze, miały swoje katedry (a ich niewiele było) w szkole zwanej Instituto Nacional, założonej w pierwszych latach niepodległości Chile. W tej szkole wszystkie kursy wyższej oświaty pomieszane z gimnazjalnymi i elementarnymi, wszyscy ich nauczyciele i uczniowie znajdowali się pod zarządem jednego rektora, pod jedną i tą samą prawidłową ustawą co do karności i porządku, prawie bez względu na lata i usposobienie uczących się. Zachowało się było w tej szkole wiele dobrego z hiszpań-

Również w tym okresie działał w Santiago argentyński mąż stanu Domingo, Faustino Sarmiento (1811—1888), który w Chile przebywał na wygnaniu politycznym. Sarmiento zajął się opracowaniem ustroju szkolnictwa podstawowego oraz otworzył w Santiago w 1842 r.¹¹ seminarium nauczycielskie, pierwszą tego typu szkołę na kontynencie.

Obok uczonych z innych krajów pojawiła się w Chile liczna grupa rodzimej, utalentowanej i postępowej młodzieży na czele z filozofem Marinem, pisarzem-myślicielem José V. Lastarrią, Francisco Bilbao i José J. Vallejo, znanym pod pseudonimem Jotabeche. Wszyscy oni skupili się wokół stołecznego pisma postępowego „El progreso”, które redagował Sarmiento. Druga grupa pisarzy i poetów, bardziej umiarkowana, współpracowała z pismem „El semanario ilustrado”. Redaktorami tej gazety byli młodzi działacze konserwatywni: Manuel A. Tocornal, Antonio de Reis i Antonio Varas¹². Chile wydało również grupę wybitnych historyków, zdolnych rywalizować zwycięsko z ówczesnymi historykami europejskimi, przykładem tu może być przede wszystkim Beniamin Vincuña Mackenna (1831—1886), rewolucjonista, dziennikarz i polityk, który wydał ok. 100 książek. On, Miguel Luis Amunátegui (1828—1888) i Diego Barros Arana (1830—1907) stworzyli grupę wybitnych uczonych-historyków.

Od 1860 r. w Chile wychodziły 2 gazety¹³: „El progreso” i „El semanario ilustrado”, a w latach dziewięćdziesiątych w samym Santiago było ich 7 na 20 gazet wydawanych w całym kraju. Powstawały towarzystwa kulturalne, grupujące ludzi o zamiłowaniach literackich i artystycznych, urządzano konkursy i odczyty.

W omawianym okresie położono duży nacisk na rozwój oświaty. Z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wydzielono Ministerstwo Oświaty,

skich czasów pod względem nauki religii, pełnienia przepisów kościoła i nawyknięcia do pewnej uległości władzom, ale ukazywały się też i ponawiały się już buntownicze odgrazania między dorosłymi wyższych kursów uczniami, a od nich zgorszenia udzielały się młodszym. Podany przeze mnie do Rady Oświecenia projekt do reformy zasadzał się głównie na tym, aby oddzielić z istniejącego Instytutu katedry należące do wyższej instrukcji i po dodaniu do nich niezbędnie na ten raz potrzebnych gałęzi nauk, których brakło, utworzyć z nich uniwersytet na wzór niemieckich (naszego dawniej wileńskiego), przemienić zaś ów Instytut wyłącznie na gimnazjalną szkołę, zostawiwszy w nim, mianowicie w internacie szkolnym, co było dobrego, porządek i wychowanie religijne”.

¹¹ *Encyclopaedia Britannica*, t. 19, Chicago 1964, s. 1000.

¹² Antonio Varas (1817—1886), polityk chilijski, profesor i dyrektor Instituto Nacional, później minister spraw wewnętrznych i zagranicznych oraz prezes ministrów. Oddany sprawom publicznym przez wiele lat współpracował z Manuelem Monttem.

¹³ *Oczerki istorii...*, s. 117.

na czele którego stanął Manuel Montt¹⁴. Powstały nowe szkoły, jak wspomniana szkoła pedagogiczna, Instytut Narodowy oraz szkoły zawodowe, np. Szkoła Rolnicza, Szkoła Architektury (1850) i wkrótce po niej Szkoła Sztuk Pięknych oraz Narodowe Konserwatorium Muzyczne.

W 1890 r. istniało już wiele prowincjonalnych i miejskich szkół średnich, zarówno publicznych, jak i prywatnych. Co czwarte dziecko na 2,5 mln mieszkańców uczęszczało do szkoły, co było średnią wyższą niż w większości ówczesnych krajów europejskich. W 1895 r. były 1253 szkoły średnie, do których uczęszczało 114 564 uczniów¹⁵. Szkolono liczne zastępy prawników, lekarzy i inżynierów.

Pod koniec XIX w. pod względem umysłowym Chile było bardziej zeuropeizowane niż kraje położone na północy.

Przekształciło się ono w bogate państwo rozwijającej się klasy średniej. Rząd chilijski wiele zrobił dla poprawy stosunków politycznych, społecznych i gospodarczych, ale postęp nie był udziałem wszystkich obywateli. Zapewnienie równomiernego i sprawiedliwego rozwoju wszystkim klasom społecznym stało się problemem XX w. Dzisiejsza sytuacja w Chile wskazuje na to, że nie z wszystkimi problemami ekonomicznymi i społecznymi zdołano się uporać. Wszystkie dysproporcje w strukturze społecznej i gospodarczej są pozostałościami z okresu kolonializmu oraz wynikiem uzależnienia gospodarki kraju od USA. Uzależnienie to przejawia się głównie w formie enklaw gospodarczych powiązanych ściśle z amerykańską metropolią, natomiast w niewielkim stopniu oddziałuje na rozwój innych gałęzi gospodarki kraju. Sprzyja to utrzymywaniu się dysproporcji społecznych, tzn. istnieje nadal podział społeczeństwa na grupę oligarchii przemysłowej i wielkich posiadaczy ziemskich z jednej strony oraz na ludność miejską i biedotę wiejską z drugiej strony. Sytuacja ta w poważnym stopniu rzutuje na strukturę i rozwój szkolnictwa chilijskiego. O możliwościach zdobycia wykształcenia i o dalszej karierze życiowej decyduje jeszcze w dużym stopniu pozycja społeczna i finansowa.

OGÓLNA STRUKTURA SZKOLNICTWA

Konstytucja z 1925 r. określa zasady organizacji szkolnictwa w Chile. Artykuł 10 (7) Konstytucji gwarantuje bezpłatne i powszechne nauczanie. Konstytucja wprowadza obowiązkowe nauczanie w szkole pod-

¹⁴ Manuel Montt (1809—1880), polityk chilijski, w latach 1851—1861 był prezydentem Chile. Jako minister oświaty przyczynił się do rozwoju szkolnictwa w Chile.

¹⁵ Bailey, *op. cit.*, s. 438.

stawowej i nakłada na państwo obowiązek opieki nad szkolnictwem publicznym¹⁶.

Stworzono system nauczania, który jest jednolity, zarówno jeżeli chodzi o cele, jak i o organizację. Jednakże istnienie ludności biednej i bariery ograniczającej mobilność społeczną doprowadziło do powstania 2 typów szkół:

1. powszechnych szkół podstawowych,
2. klas podstawowych w liceach.

Te same czynniki wyjaśniają również istnienie 2 typów szkół średnich:

1. szkół ogólnokształcących dla uczniów pragnących kontynuować naukę w szkołach wyższych.
2. szkół zawodowych — kontynuacji szkół podstawowych, które nie dają uprawnień do dalszej nauki w szkołach wyższych.

Wyżej wymienione czynniki wpłynęły na równoległe istnienie prywatnego szkolnictwa płatnego na wszystkich poziomach nauczania (od przedszkoli do uniwersytetów) obok bezpłatnego szkolnictwa utrzymywanego z funduszy państwowych.

Jednakże wszystkie typy szkolnictwa, z wyjątkiem szkół wyższych, podlegają scentralizowanej administracji państwowej. Rząd ponosi odpowiedzialność za administrację i finansowanie systemu szkolnego.

Instytucją kierującą bezpośrednio całym systemem oświaty jest Ministerstwo Oświaty (*Ministerio de Educación Pública*). W skład Ministerstwa Oświaty wchodzi: Naczelny Inspektorat Oświaty, Podsekretariat oraz departamenty generalne szkolnictwa podstawowego, średniego, rolniczego, handlowego i technicznego, ponadto Departament Bibliotek, Archiwów i Muzeów.

Naczelny Inspektorat Oświaty jest bezpośrednio odpowiedzialny przed rządem za ogólny kierunek i nadzór nad szkolnictwem narodowym. Założenia te realizuje poprzez Narodową Radę Oświaty, w skład której wchodzi:

- minister oświaty (przewodniczący),
- naczelny inspektor oświaty,
- podsekretarz,
- rektorzy: Uniwersytetu Chilijskiego i Państwowego Uniwersytetu Technicznego,
- rektorzy prywatnych uniwersytetów uznanych przez państwo,
- dyrektorzy departamentów generalnych,
- dziekan fakultetu filozofii Uniwersytetu Chilijskiego,

¹⁶ *World Survey of Education*, t. 3, wyd. 2, Paris 1961, s. 342.

Tabela 1. Rozwój szkolnictwa w Chile w latach 1957—1961
Według *World Survey of Education*, wyd. 2, t. 3, Paris 1961. UNESCO, s. 356—357

Typ szkoły	Rodzaj szkoły	Rok szkolny	Szkoły	Nauczyciele		Przyjęci uczniowie	
				K	M	ogółem	K
1	2	3	4	5	6	7	8
Przedszkola	przedszkola powiązane ze szkołami publicznymi	1961	727	°	°	27 307	15 129
	przedszkola powiązane ze szkołami prywatnymi	1961	231	°	°	6 870	3 562
	ogółem	1961	958	°	°	34 177	18 691
	ogółem	1960	799	°	°	29 047	15 400
	ogółem	1959	921	°	°	31 032	16 448
	ogółem	1958	862	°	°	30 835	16 578
	ogółem	1957	753	°	°	28 209	15 177
Szkoły podstawowe	szkoły i klasy publiczne	1961	4490	°	°	856 954	423 867
	szkoły i klasy prywatne	1961	2343	°	°	360 372	177 432
	ogółem	1961	6833	°	°	1 217 326	601 299
	ogółem	1960	7032	°	°	1 173 845	573 255
	ogółem	1959	6418	°	°	1 154 802	566 735
	ogółem	1958	6588	°	°	1 101 240	539 965
	ogółem	1957	6474	°	°	1 067 062	525 667
Średnie szkoły ogólnokształcące	szkoły publiczne	1961	145	°	°	98 578	51 363
	szkoły prywatne	1961	391	°	°	71 520	36 303
	ogółem	1961	536	°	°	170 098	87 666
	ogółem	1960	495	°	°	161 925	82 244
	ogółem	1959	490	°	°	154 770	79 223
	ogółem	1958	370	°	°	146 547	74 875
	ogółem	1957	441	°	°	137 060	70 169
Średnie szkoły techniczne	ogółem	1961	224	5872	2372	66 256	29 996
	ogółem	1960	203	°	°	59 913	27 829
	ogółem	1959	190	°	°	56 791	26 364
	ogółem	1958	181	°	°	51 901	24 097
Średnie szkoły pedagogiczne	ogółem	1957	154	°	°	45 765	21 799
	szkoły państwowe	1961	14	506	215	5 390	2 782
	szkoły prywatne	1961	3	86	54	1 022	936
	ogółem	1961	17	592	269	6 412	3 718
	ogółem	1960	17	°	°	6 653	3 800
	ogółem	1959	16	°	°	6 371	3 477

1	2	3	4	5	6	7	8
	ogółem	1958	16	°	°	6 850	4 255
	ogółem	1957	16	°	°	7 116	3 569
Szkoły wyższe	Uniwersytet Chilijski Państwowy	1961	1	6658	2607	13 372	5 383
	Uniwersytet Techniczny	1961	1	°	°	2 401	600
	uniwersytety prywatne	1961	5	°	°	6 134	1 941
	ogółem	1961	7	°	°	21 907	7 924
	ogółem	1960	1	°	°	12 517	4 825
	ogółem	1959	1	°	°	12 402	4 667
	ogółem	1958	1	°	°	11 182	4 373
	ogółem	1957	1	°	°	11 219	4 132
	Szkoły specjalne	ogółem	1961	13	°	°	3 425
ogółem		1960	5	°	°	962	323
ogółem		1959	5	°	°	1 052	308
ogółem		1958	5	°	°	958	300
ogółem		1957	5	°	°	916	427

— dyrektor Technicznego Instytutu Pedagogicznego,
— przedstawiciele towarzystw nauczycielskich i stowarzyszeń rodzicielskich.

Utworzono również sieć towarzystw usługowych powiązanych z Ministerstwem Oświaty. Należą do nich:

- Narodowy Komitet do Spraw Szkolnictwa,
- Towarzystwo Budowy Szkół,
- Fundusz Budowy i Wyposażenia Szkół Publicznych.

Zgodnie z Konstytucją Chile jest państwem unitarnym, nie posiada władz prowincjonalnych wybieranych w wyborach powszechnych. Intendenci, którzy są najwyższą władzą w swoich prowincjach, mianowani są bezpośrednio przez prezydenta Republiki i przed nim odpowiedzialni. Dzięki uzyskanym pełnomocnictwom administrują prowincjami i sprawują nadzór nad wszystkimi służbami prowincjonalnymi, a w tym i nad szkolnictwem.

Na podstawie art. 105 (2 i 3) Konstytucji lokalne zarządy miejskie, które w Chile posiadają pełną samodzielność finansową, odpowiedzialne są za popieranie i rozwój oświaty na swoim terenie i za opiekowanie się szkolnictwem podstawowym i innymi instytucjami oświatowymi finansowanymi z funduszków miejskich¹⁷. Stosownie do tych postanowień za-

¹⁷ *Ibidem*, s. 342.

Tabela 2. Analfabetyzm w Ameryce Łacińskiej
Według „Statistical Yearbook”, 1965, Paris 1966, s. 40—41

Kraj	Rok	Wiek (w latach i powy- żej)	Razem		Mężczyźni		Kobiety	
			liczba	%	liczba	%	liczba	%
Argentyna	1947	14	1 541 678	13,6	705 198	12,1	836 480	15,2
Boliwia	1950	15	1 109 385	67,9	447 049	57,6	662 336	77,2
Brazylia	1960	10	19 147 504	39,3	8 655 134	35,6	10 492 370	42,6
Chile	1952	15	730 124	19,8	321 436	18,0	408 688	21,4
{ ludność miejska * ludność wiejska *	1960	15	236 050	10,4	75 350	7,5	160 700	12,7
	1960	15	483 850	36,0	234 400	33,0	249 450	17,6
Kolumbia	1951	15	730 038	16,4	324 450	15,1	405 588	40,2
1962	15	810 334	32,7	•	•	•	•	•
1962	15	2 429 333	37,7	1 101 351	35,0	1 327 982	32,0	
1962	15	255 270	25,7	90 498	19,0	164 772	52,4	
1961	17	2 014 800	39,4	629 900	25,6	1 384 900	9,5	
1963	15	179 500	9,7	90 700	9,9	88 800	38,3	
1961	15	1 390 700	34,2	624 975	30,2	765 725		

* Brak dokładnych danych dotyczących plecion koczowniczych.

rządy miejskie utrzymują różne instytucje oświatowe, głównie zaś szkoły podstawowe.

System szkolnictwa podstawowego regulowany jest przez prawo o obowiązkowym szkolnictwie podstawowym, sformułowane w 1920 r., a ogłoszone w formie dekretu nr 5291 dn. 22 XI 1929 r. Prawo to reguluje zasady przymusowego nauczania dzieci od lat 7 do 15 lub 6-letni okres nauczania w szkole podstawowej¹⁸. Szkoły podstawowe dzielą się na szkoły 4-letnie, szkoły 6-letnie (pełny cykl nauczania na poziomie podstawowym), szkoły specjalne, eksperymentalne, szkoły podstawowe wiejskie, klasy młodsze przyłączone do szkół średnich ogólnokształcących, kursy dodatkowe, przygotowujące do liceów.

Kompletny cykl nauczania w szkole podstawowej trwa 6 lat. Ale jest wiele szkół, zwłaszcza wiejskich, o 4-letnim cyklu nauczania. Nauka w szkołach wiejskich o niepełnym cyklu nauczania obowiązkowa jest tylko przez 4 lata, jeżeli w okolicy nie ma szkoły podstawowej 6-klasowej. Prawo akceptuje również metody eksperymentowania i wyszczególnia zasady, wg których szkoły eksperymentalne powinny być kształtowane.

Departament Generalny Szkolnictwa Podstawowego przy Ministerstwie Oświaty administruje i nadzoruje pracę wszystkich przedszkoli, szkół podstawowych i zawodowych na poziomie podstawowym, kursów, szkół eksperymentalnych, klas w szkołach połączonych, szkół podstawowych do dorosłych, oświatę dla dorosłych, miejskie grupy oświatowe itp.

SZKOLNICTWO ŚREDNIE

Pod koniec XIX w. rozwinęły się dwa typy szkolnictwa średniego: szkoły ogólnokształcące, szkoły zawodowe specjalistyczne lub techniczne.

Szkoły średnie miały swój początek w Instytucie Narodowym, założonym w 1813 r. Nieco później przekształciły się w licea na wzór francuski. Po założeniu Uniwersytetu Chilijskiego w 1842 r. funkcję nadzorczą nad szkolnictwem powierzono rektorowi i senatowi Uniwersytetu¹⁹. Licea zostały podporządkowane Wydziałowi Filozofii i Nauk Społecznych. Od tego czasu szkolnictwo średnie ukształtowało swoje własne formy działania i ściślej zespoliło się ze szkolnictwem wyższym. Zweryfikowano metody i cele nauczania w liceach, wprowadzono nowe programy nauczania, wzbogacone o przedmioty z zakresu nauk ścisłych

¹⁸ *Ibidem*, s. 342.

¹⁹ *Ibidem*, s. 342.

i przyrodniczych. Poza tym położono większy nacisk na nauczanie języków obcych nowożytnych i hiszpańskiego. Równocześnie reorganizacja różnych kierunków kształcenia poprzez wprowadzenie 6-letnich kursów spowodowała ujednoczenie systemu nauczania we wszystkich szkołach średnich ogólnokształcących.

W 1927 r. powołano przy Ministerstwie Oświaty Departament Generalny Szkolnictwa Średniego, który przejął od Uniwersytetu Chilijskiego funkcję zarządzania szkołami średnimi. W roku 1929 wprowadzono w życie uchwały, zgodnie z którymi 6-letni cykl nauczania podzielono na dwie 3-letnie fazy:

1 faza — jednolita we wszystkich szkołach średnich, obowiązkowa dla wszystkich uczniów; dawała ona podstawy wykształcenia ogólnego i odpowiadała naszej małej maturze;

2 faza — specjalistyczna, podzielona na trzy sekcje: humanistyczną, przyrodniczą, techniczną; wybór przedmiotów specjalistycznych w drugiej fazie nauki uzależniony był od uzdolnień uczniów i wyboru dalszego kierunku studiów w szkołach wyższych.

Departament Generalny Szkolnictwa Średniego administruje i zarządza wszystkimi szkołami średnimi w kraju, szkołami podstawowymi związanymi z liceami (*escuelas primarias anexas*) i wyższymi klasami w szkołach połączonych.

Szkolnictwo średnie techniczne podlega odpowiednim departamentom, jak np. Departamentowi Szkolnictwa Handlowego, Rolniczego itp.

Aktualnie szkolnictwo średnie zachowało dawny podział na dwa zasadnicze typy szkół:

szkoły ogólnokształcące typu humanistycznego, przyrodniczego czy ścisłego;

szkoły zawodowe specjalistyczne lub techniczne (rolnicze, handlowe, przemysłowe).

Istnieją również szkoły wieczorowe i zaoczne o niepełnym wymiarze godzin.

Szkoły pierwszego typu dają wykształcenie ogólne i nie mają na celu kształcenia zawodowego, lecz przygotowanie uczniów do dalszej nauki w szkołach wyższych. Szkoły drugiego typu przygotowują techników dla rolnictwa i przemysłu oraz ekonomistów dyplomowanych. Jest też niewielka liczba szkół dających wykształcenie ogólne i zawodowe. Są to licea eksperymentalne i szkoły połączone. Przyszłych nauczycieli do szkół podstawowych kształcą szkoły pedagogiczne.

Kompletny cykl nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących trwa 6 lat i podzielony jest na dwie fazy nauczania, każda po 3 lata.

Dzieci od lat 11 do 15, mające świadectwo ukończenia 6-letniej szkoły podstawowej, po zdaniu egzaminu wstępnego przyjmowane są do 1 klasy licealnej.

W 1957 roku w Chile istniało 431 szkół średnich, do których uczęszczało 137 060 uczniów; 227 szkół zawodowych, w których uczyło się 53 818 osób. Ponadto działało 16 szkół pedagogicznych, kształcących 7 116 osób na nauczycieli do szkół podstawowych. Nauka w szkołach pedagogicznych trwa 6 lat (4 plus 2).

Rodzaje szkół technicznych:

technika handlowe, do których przyjmowana jest młodzież od lat 12 do 17. Nauka trwa 7 lat; wykładane są przedmioty ogólne i zawodowe; technika księgowości, w których nauka trwa 7 lat;

szkoły dla sekretarek, 7 lat nauczania;

szkoła dla agentów handlowych;

technika przemysłowe, w których nauka trwa 5 lat, przez 2 lata wykładane są przedmioty ogólne, a przez następne 3 — przedmioty zawodowe;

technika rolnicze, 7 lat nauczania.

Istnieją również specjalne szkoły zawodowe dla dziewcząt:

szkoła zawodowa 3-letnia, która nie daje pełnego wykształcenia średniego;

technikum 5-letnie, po ukończeniu którego można kontynuować naukę w Technicznym Instytucie Pedagogicznym, kształcącym nauczycieli średnich szkół zawodowych.

Absolwenci szkół średnich otrzymują świadectwo ukończenia szkoły średniej (*licencia secundaria*)²⁰, które nie upoważnia jednak do wstąpienia na uniwersytet. Aby móc kontynuować naukę w odpowiedniej do posiadanego wykształcenia średniego szkole wyższej, należy zdać egzamin: *bachillerato en humanidades* (po szkole średniej ogólnokształcącej) i *bachillerato industrial* (dla osób posiadających dyplom ukończenia szkoły średniej zawodowej). *Bachillerato en humanidades*²¹ organizuje fakultet filozofii i literatury Uniwersytetu Chilijskiego z zakresu przedmiotów obowiązujących w szkołach średnich. Absolwenci zdają egzamin sprawdzający ogólny poziom wiedzy i inteligencję, egzamin z języka obcego oraz 3 egzaminy z przedmiotów kierunkowych. Zdanie tego egzaminu upoważnia do kontynuowania nauki na niektórych fakultetach uniwersytetu.

²⁰ M. de Grandpré, *Glossaire international*, Paris 1969, s. 87.

²¹ *Ibidem*, s. 85.

SZKOLNICTWO WYŻSZE

Aktualnie w Chile istnieje 7 uniwersytetów²²: 2 uniwersytety państwowe, 2 uniwersytety katolickie, 3 uniwersytety prywatne.

Uniwersytety państwowe: Universidad de Chile (Uniwersytet Chilijski), zał. w 1738 r. w Santiago jako Universidad Real de San Felipe; reaktywowany ponownie w 1842 r.; Universidad Técnica del Estado (Państwowy Uniwersytet Techniczny), zał. w 1952 r. w Santiago.

Uniwersytety katolickie: Pontificia Universidad Católica de Chile (Pontyfikalny Uniwersytet Katolicki), zał. w 1888 r. w Santiago; Universidad Católica de Valparaíso, zał. w 1928 r., który ma dodatkowe kolegium w Antofagasta, tzw. Universidad de Norte (ma ono wkrótce stać się samodzielną uczelnią)²³.

Uniwersytety prywatne: Universidad Austral de Chile, zał. w 1954 r. w Valdivia; Universidad de Concepción, zał. w 1919 r.; Universidad Técnica „Federico Santa María”, zał. w 1926 r. w Valparaíso.

W 1959 r. pod auspicjami rządu chilijskiego (reprezentowanego przez Uniwersytet Chilijski) i różnych organizacji międzynarodowych stworzono 5 ośrodków badawczych międzynarodowych²⁴, a mianowicie:

Centro Latinoamericano de Demografía (Ośrodek Badań Demograficznych dla Ameryki Łacińskiej),

Escuela de Estudios Económicos Latinoamericanos para Graduados (Wyższa Szkoła Ekonomiczna dla Ameryki Łacińskiej),

Centro Interamericano de Enseñanza Estadística y Financiera (Amerykański Ośrodek Statystyki i Finansów),

Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales (Wydział Nauk Społecznych dla Ameryki Łacińskiej),

Centro Latinoamericano de Formación de Especialistas en Educación (Amerykański Ośrodek Pedagogiczny).

To ostatnie Centrum stworzone przy współpracy z UNESCO, przeznaczone jest dla specjalistów z różnych dziedzin nauki.

²² *L'éducation dans le monde*, t. 4: *L'enseignement supérieur*, Paris 1967, s. 392.

²³ *Ibidem*, s. 392.

²⁴ *Ibidem*, s. 393.

PODSTAWY PRAWNE SZKÓŁ WYŻSZYCH

Ustawa o szkolnictwie wyższym określa działalność uczelni, ustala strukturę Uniwersytetu Chińskiego oraz jego powiązania z prywatnymi uniwersytetami. Została ogłoszona w dniu 20 V 1931 r.²⁵ i zawiera postanowienia ogólne dotyczące: programów studiów, działalności uniwersytetów, organizacji pionu administracyjnego, działalności szkół, instytutów i zakładów przyuniwersyteckich, które władze centralne lub uniwersyteckie mogą tworzyć i utrzymywać.

W większości tych rozporządzeń porządkowych prawo dokładnie określa funkcje i obowiązki rektoratu, sekretariatu generalnego, fakultetów i dziekanatów oraz dyrektorów szkół i instytutów, pracowników naukowych i administracyjnych. Zawiera również postanowienia dotyczące studentów, określa sposób nadawania stopni naukowych i dyplomów, precyzuje przepisy dotyczące działalności kulturalnej, reguluje budżet uniwersytetu i posiadany przez niego inwentarz.

Szkoły wyższe w Chile korzystają z autonomii akademickiej, administracyjnej i finansowej. Niezależność uniwersytecką gwarantuje prawo z 1879 r., zweryfikowane w 1931 r. Na marginesie można zaznaczyć, że autonomia chilijskich uniwersytetów jest szeroka, bowiem do tzw. Rady Uniwersyteckiej kierującej uczelnią wchodzi również z głosem decydującym przedstawiciel studentów i aspirantów. Odsunięcie studentów chilijskich od uczestnictwa w posiedzeniach Rady jest do dzisiaj przyczyną wielu konfliktów między senatem a studentami. Prasa chilijska niejednokrotnie zwracała uwagę na braki dekretu z 1931 r. Według opinii społecznej życie uniwersyteckie jest za mało demokratyczne.

UNIVERSIDAD DE CHILE I INNE SZKOŁY WYŻSZE

Najstarszym chilijskim zakładem naukowym jest Universidad de Chile w Santiago, założony w 1738 r.²⁶ przez Filipa I de Borbón jako tzw. Real Universidad de San Felipe; powołany ponownie przez Konstytucję Republiki w 1842 r. istnieje do dziś jako Uniwersytet Chiński. Na początku swego istnienia (po r. 1842) miał zaledwie 5 fakultetów: filozofii i nauk humanistycznych, matematyki i fizyki, prawa, nauk politycznych oraz teologii.

²⁵ *Ibidem*, s. 393.

²⁶ „Minerva. Jahrbuch der Gelehrten Welt”, t. 2: Aussereuropa, M—Z, Berlin 1969, s. 2340.

Pod względem struktury Uniwersytet Chilijski wzorował się na zreorganizowanych po rewolucji uniwersytetach francuskich. W 1879 r. liczba fakultetów powiększyła się o trzy nowe: medycyny, literatury i sztuki.

Administracyjnie Uniwersytet podlegał Radzie Oświecenia Publicznego, w skład której wchodził: minister oświaty, rektor Uniwersytetu, generalny sekretarz Uniwersytetu, dziekani fakultetów, rektor Instytutu Narodowego, trzech członkowie Rady, wyznaczeni przez prezydenta, dwaj członkowie wybierani przez Uniwersytet. Trzeba nadmienić, że Rada zajmowała się również układaniem planów i programów dla szkół średnich. Uniwersytet, jedyny w kraju, miał prawo nadawać stopień *bachillerato* absolwentom szkół średnich ogólnokształcących. Stopień ten nadawano po złożeniu przez kandydatów egzaminów przed przedstawicielami Uniwersytetu.

W XX wieku Uniwersytet zyskał zasłużone uznanie w krajach Ameryki Łacińskiej. Obecnie z roku na rok rośnie liczba studentów, powiększa się również liczba fakultetów. Można to zilustrować na przykładzie danych dwóch ostatnich dziesięcioleci²⁷. W okresie od 1940 do 1960 roku liczba studentów powiększyła się z 6 000 do 15 000, a fakultetów z 8 do 13. Liczba specjalizacji wzrosła z 26 do 65, znacznie powiększyła się liczba instytutów naukowo-badawczych (z 3 do 60). Wg danych za rok 1963 liczba studentów wzrosła w porównaniu z r. 1961 o 71%, a budżet powiększył się ze 150 000 do 15 mln dolarów. Uniwersytet Chilijski, podobnie jak i Państwowy Uniwersytet Techniczny, całkowicie finansowany jest przez państwo.

Trzydzieści fakultetów Uniwersytetu dzieli się na szkoły o węższej specjalizacji, które mają swoje instytuty naukowo-badawcze i laboratoria. Oprócz fakultetów znajdujących się w Santiago Uniwersytet ma dwie filie: w Antofagasta i w Valparaíso, oraz tzw. uniwersyteckie kolegia regionalne w Temuco, La Serena i Arica. W kolegiach tych prowadzone są 2-letnie kursy na poziomie średnim, przeznaczone dla kandydatów do zawodów: kreślarzy, asystentów przemysłowych, techników-agronomów i techników-mechaników.

Po ukończeniu pewnych, określonych kursów w kolegiach regionalnych studenci mają prawo do kontynuowania studiów na Uniwersytecie Chilijskim. Oprócz tego istnieją szkoły i instytuty współpracujące z Uniwersytetem. Według danych z 1965 r. na Uniwersytecie Chilijskim i jego filiach regionalnych studiowało ok. 25 000 osób, podczas gdy ogólna liczba studentów w tym roku wynosiła 43 608. Z zestawienia tych liczb

²⁷ *Kultura Czili*, red. S. A. Gonionski i V. A. Kuzmiszczew, Moskwa 1968, s. 18.

widać, że ponad połowa studiujących kształci się w Uniwersytecie Chiilijskim i jego filiach.

Uniwersytet na 13 fakultetach²⁸ kształci specjalistów z wielu dziedzin wiedzy. Ponadto ta największa w kraju uczelnia kieruje pracą wszystkich prywatnych szkół wyższych, które działają zgodnie ze statutem Uniwersytetu Chiilijskiego, kontroluje i zatwierdza wydawane dyplomy i nadawane stopnie naukowe na uniwersytetach prywatnych. Pozostałe szkoły wyższe również wzorują się na Uniwersytecie Chiilijskim.

Kształcenie techniczne i zawodowe na poziomie wyższym prowadzone jest w dwóch uniwersytetach technicznych²⁹ oraz w instytutach technicznych zależnych od uniwersytetów i w kilku szkołach nieuniwersyteckich, jak np. w Wyższej Szkole Rolniczej i w Szkole Pedagogicznej José Abelardo Nuñeza, która kształci inspektorów szkolnych, dyrektorów szkół itp.

Kształcenie przyszłych nauczycieli do szkół średnich odbywa się w uniwersytetach, a zwłaszcza w 2 instytutach pedagogicznych, w Santiago i w Valparaíso, podległych Uniwersytetowi Chiilijskiemu. Również i inne uniwersytety kształcą pewną liczbę studentów na przyszłych nauczycieli. I tak np. Państwowy Uniwersytet Techniczny przygotowuje nauczycieli do szkół technicznych.

Największą uczelnią techniczną i drugą co do wielkości w kraju jest Państwowy Uniwersytet Techniczny. W Santiago prowadzi on szkołę inżynierii przemysłowej, szkołę sztuk stosowanych i instytut pedagogiczny. Ponadto w innych centrach urbanistycznych prowadzi 3 szkoły górnicze i 3 szkoły techniczne.

Drugą uczelnią techniczną w kraju jest Uniwersytet Techniczny Federico Santa Maria, mający 5 fakultetów i 2 szkoły przemysłowe. Ponieważ jest to szkoła prywatna, brak jest dokładnych danych statystycznych. Oprócz kursów dziennych Uniwersytet ten prowadzi również zajęcia wieczorowe.

Dużą popularnością cieszą się szkoły prywatne. Do najbardziej znanych należy uniwersytet miasta Concepción, który w roku 1965 miał ok. 4500 studentów.

W Chile dużą rolę odgrywają uniwersytety katolickie. Najwyższą władzę w tych uczelniach piastuje wielki kanclerz, którym zazwyczaj jest wyższy dostojnik kościelny, np. na uniwersytecie w Santiago jest nim arcybiskup miasta. Wielcy kanclerze mianują rektorów, a ci ostatni zarządzają podległymi im placówkami naukowymi przy współudziale

²⁸ „Minerva”, s. 396.

²⁹ *L'éducation...*, s. 396.

rad składających się z dziekanów oraz doradców wielkich kanclerzy.

Ogólnie w Chile studiuje ok. 48 700 osób. Nie można podać dokładnych danych, ponieważ oficjalne statystyki nie wykazują pełnej liczby studentów w wyższych szkołach prywatnych.

Sektor państwowy szkolnictwa przeważa nad sektorem prywatnym, a w pewnym stopniu kontroluje również działalność prywatnych szkół wyższych. Dlatego też mówiąc o osiągnięciach szkół wyższych, omawia się przede wszystkim działalność dwóch uniwersytetów państwowych w Santiago (Universidad de Chile i Universidad Técnica del Estado).

Biorąc pod uwagę bezsporne osiągnięcia szkół wyższych w Chile, należy też zasygnalizować o trudnościach, z jakimi boryka się szkolnictwo wyższe, i to nie tylko w Chile, ale w całej Ameryce Łacińskiej. Można to zilustrować na konkretnych przykładach wziętych z życia szkół.

Dane statystyczne wskazują na duży odsiew młodzieży kończącej średnie szkoły ogólnokształcące. I tak w roku 1963 w ciągu 6 lat nauki szkołę ukończyło tylko 24% uczniów, a z tej liczby 83% młodzieży ubiegało się o przyznanie *bachillerato*; 33% stopień ten otrzymało po zdaniu odpowiednich egzaminów; na uniwersytet dostało się tylko 20,8% młodzieży z ogólnej liczby osób kończących szkołę średnią typu humanistycznego. Należy dodać, że z ogólnej liczby wstępujących na uniwersytet prawie 50% studentów odpada w czasie studiów³⁰. Przy rekrutacji uczniów na studia wyższe wymaga się *bachillerato* lub równorzędnego dyplomu. Na kilka fakultetach kandydaci muszą dodatkowo składać egzaminy wstępne.

W szkolnictwie chilijskim występują również poważne trudności socjalno-ekonomiczne. Pomimo że w uniwersytetach państwowych nauka jest bezpłatna, to jednak położenie materialne studentów jest trudne. Istniejące subsydia i stypendia są niewielkie i nie umożliwiają ukończenia studiów. A zatem czynnik ekonomiczny bardzo ostro reguluje profil socjalny młodzieży studiującej. Regulacja ta zaczyna się znacznie wcześniej, bo już w szkole podstawowej, gdzie na 100% dzieci pochodzących z rodzin dobrze sytuowanych szkołę kończy 79,8%, a 73,3% kształci się dalej w szkole średniej. Natomiast z dzieci materialnie niezabezpieczonych szkołę podstawową kończy tylko 27,8%, a 13,9% kontynuuje dalszą naukę w szkole średniej³¹.

Budżet Uniwersytetu Chilijskiego składa się w 80% z subsydiów rządowych, a w 20% z dochodów własnych. Suma przeznaczona na stypendia nie stanowi podstawy do udzielenia realnej pomocy studentom.

³⁰ *Kultura Czili...*, s. 21—22.

³¹ Dane na podstawie pracy *Kultura Czili...*; nie sprecyzowano w niej grup dochodowych, z których wywodzi się młodzież studiująca.

Deficyt budżetu, powstały w wyniku inflacji, zmusił władze uniwersyteckie w r. 1962 do zweryfikowania systemu stypendialnego. Powstał tzw. naukowy fundusz pożyczkowy, przeznaczony dla studentów odznaczających się dobrymi wynikami w studiach, a posiadających złe warunki materialne. Fundusz ten nie zlikwidował jednak trudności finansowych, z jakimi boryka się Uniwersytet, nie zlikwidował problemu dostępu i ułatwienia nauki młodzieży źle sytuowanej.

Sytuacja materialna prywatnych szkół wyższych (katolickich i świeckich) jest o wiele lepsza. Poza tym polityka oświatowa rządu chilijskiego zmierza do tego, ażeby rozwinąć i wzmocnić prywatny sektor szkolnictwa wyższego. W wyniku tych tendencji liczba studentów w uniwersytetach prywatnych wciąż wzrasta. Prywatne szkoły wyższe finansowane są z kilku źródeł. Najważniejszym z nich jest państwo, którego dotacje sięgają 60⁰/₀³² budżetu szkoły. Następne 30⁰/₀ stanowią dochody własne szkoły, a w tym prywatne subsydia, dary, wpisowe studentów, dochody uzyskane z loterii itp. Pozostałe 10⁰/₀ budżetu stanowią dotacje organizacji międzynarodowych, jak np. UNESCO, i fundacji zagranicznych, szczególnie z USA (Fundacja Forda, Komisja Fulbrighta i inne). Zjawisko to nie zawsze jest uwidocznione w statystykach.

TENDENCJE I PROBLEMY WYSTĘPUJĄCE W SZKOLNICTWIE CHILIJSKIM

W szkolnictwie wyższym Chile występuje niepokojące zjawisko ostrej dysproporcji w składzie społecznym studentów. Pomimo że zrobiono wiele, aby zlikwidować przeszkody uniemożliwiające młodzieży robotniczej i chłopskiej dostęp do szkół wyższych, nie jest to jednak wystarczające. Brak właściwie ustawionego systemu stypendialnego uniemożliwia młodzieży wywodzącej się z rodzin źle sytuowanych kontynuowanie nauki w szkołach wyższych i rzutuje na skład socjalny studiujących.

Wyjątek stanowi tu Państwowy Uniwersytet Techniczny, gdzie liczba studentów pochodzenia robotniczego jest nieco wyższa. W innych uniwersytetach chilijskich młodzież najbiedniejsza stanowi zaledwie 2⁰/₀ studiujących. Dlatego też, mimo dużych wysiłków ze strony rządu, aby tę sytuację zmienić, wykształcenie ciągle jeszcze ma charakter elitarny.

Istnieją trudności nie tylko z zabezpieczeniem właściwego doboru studentów do szkół wyższych i zapewnienia im dostatecznej pomocy

³² *L'éducation...*, s. 393.

materialnej. Z dużymi trudnościami borykają się szkoły wyższe, ażeby zapewnić właściwe warunki pracy kadrze naukowo-dydaktycznej oraz absolwentom.

Stosunkowo niskie płace, brak aparatury badawczej i niewystarczające wyposażenie pracowni oraz laboratoriów sprawiają, że wielu specjalistów wysokiej klasy wyjeżdża z Chile. W latach 1954—1963 na ogólną liczbę 8550 emigrantów 27°/_o stanowili ludzie z wyższym wykształceniem; w tym było 18°/_o inżynierów; 14°/_o — ekonomistów; 14°/_o — architektów; 12°/_o — lekarzy.

Wykształcenie lekarza według danych z 1965 r. kosztuje 35 000 escuds; inżyniera — 700 escuds, a agronoma — 12 000 escuds. Proces *brain drain* przede wszystkim do USA, gdzie uczonej i specjalistom oferuje się lepsze, atrakcyjniejsze warunki pracy i płacy, nie uległ zahamowaniu w ciągu ostatnich lat. Powstała paradoksalna sytuacja; z jednej strony państwo wydaje miliony escuds na kształcenie specjalistów, na brak których cierpi cała gospodarka Chile, a z drugiej strony nie może im zapewnić odpowiednich warunków pracy, nie może wstrzymać procesu odpływu inteligencji do innych krajów.

Kolejnym ważnym problemem czekającym na rozwiązanie jest przestarzała struktura uniwersytecka, uniemożliwiająca wprowadzenie w życie reform, mających na celu uzdrowienie stosunków w szkolnictwie wyższym. Konieczna jest reorganizacja fakultetów w kierunku rozszerzenia specjalizacji technicznej, modernizacja wyposażenia laboratoriów oraz zmiana programów badań naukowych, w celu większego zbliżenia nauki do potrzeb gospodarki narodowej.

Zrobiono już wiele, ażeby zwiększyć liczbę fakultetów i poszerzyć ich specjalizację. Jednak ciągle jeszcze w strukturze uniwersyteckiej dominują tradycyjnie nauki humanistyczne, a plany naukowe szkół wyższych nie uwzględniają potrzeb narodowego rozwoju.

Dlatego też opinia społeczna, wykładowcy i studenci domagają się wprowadzenia zmian w naukowej i dydaktycznej działalności uniwersytetów, ściślejszego powiązania szkół wyższych z życiem i potrzebami kraju, a w badaniach naukowych zwrócenia większej uwagi na problemy specyficzne dla Chile.

W 1965 r.³³ otwarto Departament Społecznego Rozwoju przy Uniwersytecie Chilijskim. Departament ten powołany został celem usunięcia braków w strukturze uniwersyteckiej. W uniwersyteckim dekreście nr 1562 określono zadania tego Departamentu. Instytucja ta podlega rektorowi Uniwersytetu Chilijskiego, a zarządza nią Rada, w skład

³³ *Kultura Czili...*, s. 28.

której weszli: dyrektor oraz przedstawiciele uniwersyteckiej Rady, fakultetów i Studenckiej Federacji Chile. Departament Społecznego Rozwoju ma za zadanie:

- przygotować roczny plan koordynujący działalność wszystkich fakultetów,
- zbadać programy społecznego rozwoju we wszystkich katedrach,
- podporządkować je celom aktywizacji nauczania związanego z aktualnymi problemami kraju.

Departament miał zatem spełnić rolę organu koordynującego strukturalne przeobrażenia i modernizację Uniwersytetu Chilijskiego oraz zbliżyć go do społeczeństwa, celem dokonania zmian w samym społeczeństwie chilijskim. Departament w swojej działalności oparł się nie tylko na instytucjach krajowych, ale nawiązał współpracę z organizacjami międzynarodowymi i zagranicznymi, które zainteresowane byłyby w udzielaniu mu materialnego poparcia.

Opinia społeczna na łamach prasy niejednokrotnie dawała wyraz swojemu zaniepokojeniu z powodu braku dostatecznej ilości fachowców z wyższym wykształceniem. Zapotrzebowanie na ludzi posiadających dyplom ukończenia szkoły wyższej jest znacznie większe od możliwości zaspokojenia go przez uniwersytety. Według danych statystycznych pochodzących ze spisu demograficznego z 1952 r.³⁴ ludzi z wyższym wykształceniem jest nie więcej niż 79 250, co stanowi zaledwie 1,33% populacji globalnej oraz 3,07% młodzieży powyżej 25 lat. Badania liczby dyplomów wydanych na różnych wydziałach Uniwersytetu Chilijskiego w roku 1962 wykazały wzrost tylko w stosunku do liczby dyplomów populacji globalnej. Natomiast nie występują tendencje zwykłe w stosunku do liczby dyplomów wydanych przez Uniwersytet Chilijski w latach wcześniejszych. Przyczyną tego stanu rzeczy jest duży odsiew młodzieży w czasie pierwszych lat studiów, np. w 1948 r. na 1000 studentów studia ukończyło 578 osób. Młodzież nie kończąca studiów stanowiła 40% studentów pełnego cyklu nauczania. Co czwarty student przerywa naukę po 1 roku studiów, a następne 15% studentów odpada na starszych latach. Przyczyny tego stanu rzeczy są wielorakie. Jedną z najważniejszych jest niski poziom szkolnictwa średniego, które nie jest w stanie zapewnić dostatecznego wykształcenia kandydatom na studia wyższe; również metody nauczania obowiązujące w szkołach wyższych hamują efektywność nauczania; ponadto zbyt mało jest pracowników naukowo-dydaktycznych oraz pomocniczych pracowników naukowych w stosunku do ilości studentów.

³⁴ *L'éducation...*, s. 396.

Uniwersytet Chilijski wysunął szereg dyrektyw mających na celu podniesienie efektywności nauczania i zmniejszenie odsiewu studentów na pierwszych latach studiów:

1. lepsze przygotowanie do studiów uniwersyteckich w szkołach średnich,
2. zwiększenie liczby wykładowców w stosunku do liczby studentów,
3. zweryfikowanie przestarzałych metod nauczania w uniwersytetach,
4. zwiększenie liczby przyjęć na studia zawodowe (medycyna, rolnictwo, pedagogika), kształcące fachowców poszukiwanych na rynku krajowym,
5. rozszerzenie specjalizacji na kierunkach technicznych i przyrodniczych,
6. przystosowanie programów studiów i badań, prowadzonych przez uniwersytety, do potrzeb gospodarki narodowej Chile,
7. rozszerzenie i zwiększenie badań naukowych prowadzonych przez szkoły wyższe.